

Bedömning av skyddsvärda arrendestugor i Skuruparken

(bilaga, stugföreningens karta)

Ärendet

Naturreservatsnämnden har uppdragit åt kommunantikvarien ”att göra en översiktlig inventering av kulturvärdet bland stugorna i Skuruparken. Främst avses vikstugan och den första stugan men kanske finns det även andra. Nämnden vill säkerställa att dessa skyddas och bevaras i väntan på att beslutet om naturreservatet vinner laga kraft.” (NRN 130320)

Inledning

Att göra en bedömning av vilka stugor i Skuruparken som är värda att bevaras för eftervärlden är inte en självklar uppgift från kulturmiljövårdssynpunkt. Snarare är det själva företeelsen och helheten som har det största kulturhistoriska intresset, främst i egenskap av att vara kulturhistorisk berättare och som tidslager i parken. Denna samling av små stugor uttrycker hur bredare samhällsgrupper fick större möjligheter att ägna sig åt friluftsliv- och rekreativliv från och med 1920-talet. Stugorna kom till under ett tidsskede med förbättrade levnadsförhållanden och möjligheter till fritid och semester. Det finns alltså betydande samhälls- och socialhistoriska värden i helhetsmiljön och i själva användningen, medan flertalet av de ca 70 stugorna – med undantag av en mindre grupp – är så kraftigt omdanade och förnyade att skyddsanspråk knappast är motiverbart. Men tillsammans utgör stugorna ändå en samlad miljö med ett kulturhistoriskt intresse, där de olika förändringsgraderna och byggnadsskickets vildvuxna karaktär snarare förstärker än förringar värdet.

Oavsett hur detta kulturella uttryck, som Skuruparkens arrendestugor utgör, kommer att hanteras i framtiden finns det ändå ett värde i att identifiera vilka stugor som har en så stark kulturhistorisk karaktär i behåll att de fortfarande kan berätta om parkens rekreativliv och byggnadsskick. Bevarandefrågan kompliceras dock av många gånger primitiva utföranden med material och tekniska lösningar som är svåra att vårda och vidmakthålla. Det kan alltså handla om att skicket i vissa fall är så undermåligt att ett bevarande kanske inte handlar om att kunna spara ursprungliga material utan mera om ett återuppbygga med samma konstruktion, färgsättning, material och gestaltning.

Kulturhistorisk bakgrund

Skuruparkens arrendestugor kan berätta om mellankrigstidens demokratisering av fritids- och friluftslivet, i en miljö som tidigare främst var ett fritidslandskap för bättre bemedlade som kunde utnyttja ångbåtstrafiken i Skurusundet och som hade råd att uppföra egna villor utmed sundet. Tillkomsten av arrendestugorna har sin historiska bakgrund i att Stockholms sjukhem avyttrade Skuru gård 1923. Detta ledde till att sjukhemmet behöll den del av gårdens engelska park från 1790-talet som ligger söder om Värmdövägen. Troligen skedde detta som en ren kapitalplacering, och i väntan på försäljning eller exploatering upplät sjukhemmet parken för friluftsliv.

Från början hyrde sjukhemmet ut tältplatser, ett hundratal till sommarcampare och flera hundra platser till helgbesökare. Säsongen sträckte sig från första maj till första oktober. Skuruparkens rekreativmiljö lockade få lokalbor, främst var det stockholmare från företrädesvis Södermalm som cyklade ut till Skuruparken. De som hyrde hela sommaren på 1920- och 1930-talen hade många gånger trägolv i sina tält. Golvet fick lämnas kvar under arbetsveckan. Långtidsgästerna ersatte snart tälten med enkla vikstugor som man kunde ta med sig på cykeln, i samma storlek som tältet. Det lär ha funnits en affär i Skanstull som sålde hopfällbara stugor, men många snickrade ihop stugorna själva av masonitskivor på trästolpar. Vissa byggde sina stugor av bilemballage från amerikanska importbilar, på liknande sätt som stuginnehavarna i det samtida semesterhemmet Visborgs minne i norra Skuru. Likheten är slående, även om Visborgs minnes stugbebyggelse skedde i en mer organiserad form och var riktad till kvinnor från arbetarklassen.

Tältgolv och stugor skulle vara hopmonterade första oktober och vinterförvaras i en lada i parkens centrala del. Av ladan, som härrörde från 1800-talets jordbruksera på Skuru gård, finns idag bara grundrester, mindre övertorvade förhöjningar på en klipphäll. Strax efter andra världskriget började tälten försvinna och ersättas av mer permanenta stugor, en utveckling som drevs av Stockholms sjukhem och kommunen för att få mer ordning på miljön. Stugorna började byggas ut genom att förlängas och/eller genom att breddas vilket gjorde att den ursprungliga småskaliga och högsmala stugarkitekturen, som påminde om pionjärstidens tält, fick ge vika för stugor som i flera fall kom att likna skärgårdens sportstugor. De pappklädda sadeltaken behålls dock oftast, men fasadernas skivmaterial som t ex masonit ersattes eller kompletterades med träpanel. Grundens plintkonstruktion kunde ersättas eller omvandlas till tät plockstensgrund av murad karaktär.

Under senare år har en del stugor genomgått en mer eller mindre fullständig förnyelse av material, konstruktion och gestaltning. Den permanenta karaktären är starkare för

dessa hus. Men det finns också hus som har förfallit och befinner sig i undermåligt tekniskt skick.

Källor: Ingmar, Gunilla: Skuruparken – det historiska landskapet, 1997. Ringström, Jenny: Stugor med unik historia ska rivas, Dagens Nyheter 16 oktober 2012 (ej publicerad). Tollet, Sara: Skuruparken och Solsunda, Nackaboken 1994.

Metod för kulturhistorisk bedömning

Nedanstående kulturhistoriska värdering tillämpar i förenklad form Riksantikvarieämbetets system för identifiering av byggnaders kulturvärden (Unnerbäck 2002). I korthet utgår metoden från två grundmotiv: **Dokumentvärden**, d v s historiska egenskaper ("kunskapsvärden") och **Upplevelsevärden**, d v s egenskaper som rör bebyggelse- och landskapsbilden, platsens identitet samt upplevelsen av material och gestaltning. Grundmotiven delas sedan in i flera delvärden/kriterier.

Efter en analys av stugornas historia och befintliga skick kan Skuruparkens kulturhistoriskt mest värdefulla stugor grupperas i fyra kategorier som syftar till att belysa fritidsboendets och stugarkitekturens utveckling i området. Bevarandentresset är höga för samtliga kategorier, i praktiken bör man bevara representanter från varje grupp.

Kategorierna är enligt följande:

- 1) **Ursprunglig vikstuga i tältstorlek.** Mycket liten stuga som i princip ser ut som ett tält. Masonitskivor på stolpar med synliga gångjärn på fasaden.

Uppfyller *dokument/kunskapsvärden* som rör byggnadshistoria, byggnadsteknik, samhällshistoria och socialhistoria. Till *upplevelsevärdena* kan knytas miljöskapande värde, identitetsvärde, kontinuitetsvärde, patina, traditionsvärde och symbolvärde, med *förstärkande motiv* som autenticitet, pedagogiskt värde och sällsynthet.

- 2) **Den första permanenta stugan.** Välbevarad högsmal stuga utan utbyggnader.

Uppfyller kategori 1:s delvärden.

- 3) **Permanent stugor med högsmala proportioner – som kan minna om tältursprunget – och med en äldre karaktär i behåll.** Kan vara utbyggda, t ex med verandor, men den ursprungliga delen är fortfarande avläsbar. Stugan ligger oftast i sin längdriktning mot höjdkurvorna liksom gavelstugorna i Visborgs minne.

Uppfyller *dokument/kunskapsvärden* som rör byggnadshistoria, samhällshistoria och socialhistoria. Till *upplevelsevärdena* kan knytas miljöskapande värde, identitetsvärde, kontinuitetsvärde och patina, med *förstärkande motiv* som autenticitet och pedagogiskt värde.

- 4) **Permanent stugor med småskalig och äldre karaktär i behåll, men utan de ursprungliga högsnala proportionerna** (kan till viss del påminna om sportstugor). Gaveln kan fortfarande ha en framträdande roll och vara försedd med större fönsterpartier.

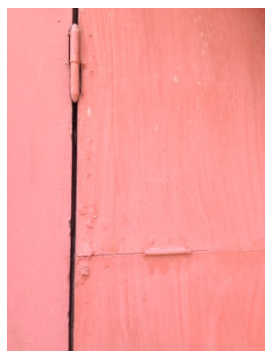
Uppfyller kategori 3:s delvärden.

Förteckning över de mest bevarandevärda stugorna

Nedan följer en lista över de stugor som bedöms som mest intressanta ur kulturhistorisk synvinkel. Kategorierna i föregående avsnitt tillämpas, samt den husnumrering som finns på stugföreningens karta (se bilaga). Hus markerade med (+) tillhör kategorins mest representativa exemplar.

Kategori 1:

Vikstuga vid stuga nr 24 (+). Områdets enda bevarade. Har kvar en primitiv byggnadskonstruktion, tältproportioner (med brant sadeltak), masonitfasader, synliga gångjärn och luftig plintgrund. Kan betraktas som ett "museiföremål", skulle kunna flyttas till en annan plats om behov uppstår, t ex bredvid den första permanenta stugan vid områdets västra entré (nr 77). På så sätt skulle historien presenteras på ett pedagogiskt sätt när man möter området.

Vikstugan. Foto Johan Aspfors.

Kategori 2:

Den första permanenta stugan, nr 77 (+). Enligt traditionen uppförd för två sjuksystrar på Stockholms sjukhem. Står på en klippa vid västra entrévägen med välbevarad äldre

karaktär. Ligger med sin längdriktning mot höjdd kurvorna och har en slank huskropp. Stugan har kvar äldre fasadmaterial, bl a återanvända dörrblad och fönster som är äldre än stugan. Gavelingång med dörrblad från tidigt 1900-tal, gavelfönstren är troligen äldre. Står på plintar av "sparbetong" (betong uppblandad med besparingssten), vanligt förekommande i betongens barndom och åren kring andra världskriget. Faluröd locklistpanel, grönmålade foder, fönster och fönsterluckor. Detta, tillsammans med takets tegelpannor, gör att stugan får en enkel nationalromantisk karaktär, vilket var vanligt förekommande ännu under mellankrigstiden.

Stuga nr 77. Foto Johan Aspfors.

Kategori 3:

Stuga nr 54 (+). Slank, långsmal och outbyggd huskropp. Har en primitiv lätt byggnadskonstruktion på plintgrund med masonitklädda väggar, tunna lister och ett utskjutande sprött sadeltak som är pappklätt (saknar dock vikstugans branta takvinkel). Stugan ger fortfarande ett starkt intryck av enkelt sommarboende. Gaveln är inglasad likt en veranda, påminner om en del stugtyper i Visborgs minne. Gammal tall skymmer gavelverandan, en ek står tätt mot västra långsidan. Är i likhet med vikstugan av närmast "museiklass". Ligger vid Skurusundets strandpromenad, inte långt från Saltängen.

Stuga nr 54. Foto Johan Aspfors.

Stuga nr 9 (+). Liten stuga på plintar där den sadeltaksförsedda huvuddelen är mycket smal. Långsidan mot Skurusundet är utbyggd med en veranda i husets hela längd, bredare än stugan. Tack vare verandans mycket flacka pulpettak framträder ännu

ursprungsdelen tydligt. Verandan bör ha tillkommit tidigt i stugans historia och är uppbruten med liggande spröjsade fönster. En äldre ek står nära verandans norra knut. Taket är pappklätt, fasaderna utgörs av faluröd stående panel. Knutar och fönster är vitmålade.

Stuga nr 9. Foto Johan Aspfors.

Stuga nr 75 (+). Ligger på en väl synlig plats intill vägen på centrala ängen, på backen ner mot Skurusundet. Långsmal huskropp med liten sidoställd farstukvist, plintgrund med vissa täckta delar. Faluröd locklistpanel, tunna vitmålade foder och små spröjsade fönster. Mot Skurusundet får gaveln sin karaktär av ett smalt fönsterband från knut till knut. Flackt tunt sadeltak med pappbeklädnad. Stugan omges av kallmurade terrasseringsar. Värdet förstärks av det centrala läget.

Stuga nr 75. Foto Johan Aspfors.

Övriga, inte fullt så representativa, stugor i kategori 3 (-): nr 24 (vid vikstugan), nr 64 (från början bilemballagestuga från 1930-talet), nr 73 och nr 76.

Kategori 4:

Stuga nr 6 och 14 (+). Har kvar en tunn, spröd arkitektur med gaveln som huvudfasad mot Skurusundet. Gaveln ger ett brett intryck och är uppbruten av fönsterband från knut till knut. Intressant asymmetriskt sadeltak som möjligen avslöjar att en äldre smal stuga byggts ut på långsidan. Faluröda panelbeklädda fasader med vita foder. Stugorna står på plintar och omges av kallmurade terrasseringsar.

Till vänster stuga nr 6 och till höger stuga nr 14. Foto Johan Aspfors.

Stuga nr 58 (+). Liten, ganska udda, stuga som hänger på en klippbrant på södra sidan av ängen. Har en bred veranda med smala fönsterband mot Skurusundet. På dess ena sida ligger entrén. Denna del är något lägre än huvuddelen som till stor del har en tät plockstensgrund och en mer beständig, permanent karaktär än verandan. Fasaderna har flera fönster som är betydligt äldre än stugan, bl a ett stående sexglasfönster. På södra långsidan finns en liggande fönsterbåge med hörnbeslag från både 1700-talet och tidigt 1800-tal. I skärgården var det vanligt förekommande att rivningsmaterial från t ex äldre lokala hus eller från rivningshus i staden fick nytt liv i fritidshus och enklare byggnader. Man får anta att så även skett här. Stugans gestalt ser ut att avspegla flera utbyggnadsfaser. Det asymmetriska taket kan tyda på en smal stuga som breddats. Faluröd, slät panel och papptak. En ålderstigen tall står nära entrén.

Stuga nr 58, bilden till höger visar fönsterbåge med 200-åriga hörnbeslag. Foto Johan Aspfors.

Johan Aspfors
Antikvarie, planenheten

